

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.4.02

УДК 340.12:167.001.8

Ізуїта П. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри галузевого права
та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних
відносин ЗВО «Відкритий
міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
ORCID: 0000-0001-9851-3434*

Гуров О. О.,

*аспірант кафедри галузевого права
та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних
відносин ЗВО «Відкритий
міжнародний університет розвитку
людини «Україна»
ORCID: 0009-0009-3642-0131*

РЕЦЕПЦІЯ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ У ТЕОРІЇ ПРАВА

У статті аналізується проблема визначення методу рецепції на різних рівнях: в загально-філософському сенсі, у історико-філософській практиці, в гуманітарному знанні, у дослідженнях юридично-правового характеру. Окремо згадані питання несвідомих аспектів рецепції, що належать до галузі психологічних досліджень. А також рецепція художньо-літературна, побутова.

Стаття орієнтована на доробок та досвід українських дослідників, зокрема одеської школи, що систематизувала проблему рецепції Римського права. Проте увагу звернено на важливість розрізнення рецепції як методу та рецепції окремих галузей правових досліджень. В цьому сенсі увагу звернено на філософські та логічні засади методу рецепції, використано матеріал відповідних словників та алгоритм Віталія Терлецького щодо здійснення історико-філософського дослідження. Через те, що рецепція має крос-дисциплінарний характер, її адекватне наукове використання пов'язане зі знаннями та навичками застосування методу аналогії та процедури традукції. У статті зроблений акцент на необхідності розрізнявати вузько-логічний, загально-філософський та евристичний аспекти використання цих методів.

В якості найвищого, граничного прояву філософських ідей в дослідженні згадана релігійно-духовна перспектива. Метод рецепції у цьому сенсі пов'язаний з апеляцією до певного еталонного зразку. Проте подібна орієнтація має поєднуватись із пересторогою щодо небажаності переоцінки зразка,

неприпустимості створення з нього «куміра». Зокрема рецепція правових норм інших епох та держав мають збагачувати національну традицію, але не підкоряти її вимогам чужої культури.

Ключові слова: *рецепція права, правові норми, аналогія, традиція, образ, рецепція римського права, методологія.*

Постановка проблеми. Використання рецепції у юридично-правовому полі, зокрема у працях з теорії права, історії права, порівняльних дослідженнях є настільки очевидною, що не завжди усвідомлюється її методологічний статус. Словосполучення «рецепція Римського права», рецепція «конституційного права», «рецепція правових систем» можуть робити акцент на правових компонентах, сприймаючи рецепцію в якості певного перенесення інформації, що у порівнянні з самою цією інформацією не потребує детальної уваги. З іншого боку наявні ґрунтовні філософсько-методологічні дослідження щодо рецепції як такої, результати яких можуть бути плідно використані у правовій науці.

В рамках окремої статті вирішити кардинальні проблеми неможливо. Але цілком реально акцентувати на важливості послідовного підходу до рецепції: спираючись на філософське підґрунтя, через теорію права до прикладних і творчих аспектів. А оскільки вітчизняна філософія позбулась радянської вимоги бути суто матеріалістичною, цю схему можна доповнити духовним аспектом, подивившись на питання рецепції з точки зору граничних, абсолютних вимог, дотримання яких впливає на реальні запозичення, асиміляцію, імплементацію норм інших правових систем на українському ґрунті.

Автор статті в першу чергу займається питаннями історичної імплементації, а конкретно рецепції

Римського права у Київській Русі та його впливом на подальший розвиток української правової системи – проте згаданий підхід може допомогти уточнити, переглянути методологічні аспекти використання рецепції як стосовно норм міжнародного права, так і творчого сприйняття різноманітних аспектів правової культури інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Рецепція досліджується на різних рівнях та у різних галузях людського знання й активності. У цьому дослідженні увагу звернено на філософсько-методологічному вимірі. З цією метою проаналізовано наявність методу рецепції та споріднених методів аналогії та традиції, в першу чергу, у вітчизняних словниках [3], [16]. Показовою є також їх відсутність у відповідних джерелах. Комплексний алгоритм рецепції в історико-філософському дослідженні взятий із ґрунтовної статті Віталія Терлецького [15]. Рецепція у гуманітарній сфері взагалі проаналізована у статті Наталії Дічек [8].

Рецепція у теорії права широко представлена на вітчизняному ґрунті. Зокрема, Одеська правова школа має давні традиції дослідження рецепції Римського права [13]. Методологічно виважені статі, присвячені рецепції різних галузей права, опубліковані Світланою Гринько [6], [7], Наталією Верлос [4], Маріаною Матушак [11].

Для аналізу граничного духовного виміру методу рецепції викори-

стано цитати зі Святого Письма у класичному (Рим, 1963 рік) перекладі о. Івана Хоменко [14].

Постановка завдання. Метою статті є наголосити на важливості методу рецепції в процесі досліджень теорії права. При цьому акцентувати на необхідності збереження методологічної виваженості у застосуванні цього методу, аби рецепція не використовувалась несвідомо, не ставала підставою для необґрунтованих запозижень правових норм і культури, не ігнорувала власних філософських засад.

Виклад основного матеріалу. Рецепція не обов'язково виступає в якості методу дослідження. Безпосередня рецепція є особливістю контакту людини з об'єктом зовнішнього світу: інформація отримується через задіяність органів відчуття з одночасним формуванням цілісного сприйняття та подальшим виникненням уявлення щодо відповідного об'єкту. Істинність отриманого уявлення дискутується на рівні теорій пізнання, від максимально оптимістичної радянської концепції відображення до відомих ще з античних часів релятивістських (наприклад, софістичних) та агностичних (в першу чергу, скептичних) вчень. Ці аспекти рецепції можуть бути цікавими для фахівців з філософії права та дослідників психології права: зокрема, безпосереднє сприйняття емпіричних даних, пов'язаних зі вчинком у правовому полі, трактування юридичного факту, особливості підсвідомих реакцій злочинці та жертви тощо. Але виокремити у цій проблематиці свідоме використання рецепції як методу досить важко.

Так само несвідомою можна вважати побутову рецепцію, тобто

особливості сприйняття нової інформації конкретними людьми. Хоча певний вплив за допомогою педагогічних засобів, виховання, культури вже дозволяє вести мову про часткове розрізнення феномену рецепції а методу, який підлягає формуванню та вдосконаленню.

Своєрідним прикладом рецептивної проблематики є кодування інформації (від Біблійної герменевтики до кібербезпеки та баз даних). В цьому сенсі рецепція буде використовуватись у словосполученнях: «Transmission and reception of information» або «A data reception method». В цьому сенсі можуть перетинатись як несвідомі та частково усвідомлені релігійні й культурні коди, так і точні науки зі сфери математики й кібернетики.

На кордоні між несвідомою рецепцією та методом знаходиться рецепція інтелектуальна, наприклад, художня, літературна. Характерний аналіз рецепції тексту читачем належить до сфери філології та перекладу, спираючись в якості підґрунтя на психологічні та філософські питання сприйняття цілісної інформації, заповнення авторських смислових лакун фантазією читача тощо [1].

Зрештою, доля методу рецепції та індивідуальних особливостей сприйняття у цих аспектах залежить від бачення та завдань відповідного дослідника. В оглядовій статті щодо використання рецепції в гуманітарній сфері [8], цей метод визначено дуже широко: «Рецепція – багатозначне поняття, дійовий інструмент, багатоаспектний процес, кроскультурне явище» [8, с. 84]. Цікаво, що автор не акцентує на прикладному використанні рецепції в педагогічній діяльності, але робить акцент на

«теоретичній діяльності дослідника» та сприянню «осмисленому визначенню методологічної стратегії».

Якщо цілеспрямовано підійти до рецепції в якості методу, розпочинати варто із філософських засад. На цьому рівні рецептивність пов'язується із відображенням образу: «Щоразу Bild будуть переосмислювати, і навіть наново перекладати, залежно від того, чи його зближують із моделлю (звідки опозиція Urbild/Abbild) чи із здатністю створювати образ (Einbildungskraft), а також залежно від того, в який спосіб розуміти силу та функцію цієї здатності: як репродуктивну чи насправді продуктивну. У ряді різних причитувань Канта філософами від Фіхте до Гайдеггера спроби осмислення Bild закінчились тим, що в цьому слові зосередилась основна опозиція між розсудком та чуттєвістю, а отже, й концепція суб'єкта між спонтанністю та рецептивністю» [Детальніше див. «BILD» (зображення, образ, картина, статуя) згідно: 9, 441-445].

Таким чином, рецепція у філософському дискурсі окреслює власні межі за допомогою діалектичних пар. По-перше, це стосується суб'єктності-об'єктності. В цьому сенсі протилежністю рецептивності є продуктивність. Рецептивність є здатністю отримувати уявлення (відчуття – сприйняття – уявлення) в результаті впливу чогось чи когось на нас. Продуктивність є здатністю викликати уявлення в когось іншого (чи здійснювати фізичний вплив на щось).

По-друге, на рецепцію можна подивитись з точки зору свободи волі та креативної здатності – не просто кмітливості, але здатності творити, а не лише відтворювати

зразки. Тоді опозицією до рецептивності буде спонтанність. Звичайно, такий погляд припустимий у тих філософських та релігійних дискурсах, які передбачають свободу волі як таку, не зупиняючись на позиціях крайнього детермінізму або абсолютного фаталізму.

Обидва цих аспекти можна узагальнити з огляду на активність чи пасивність рецепції. Наприклад, Стенфордська енциклопедія філософії надає перевагу першій: «Receptivity is evinced through an understandable pattern of reasons recognition – beliefs of the agent about what would constitute a sufficient reason for undertaking various actions» [2]. В контексті нашого дослідження можна запропонувати наступний переклад: «Рецептивність проявляється через зрозумілу модель розпізнавання причин – переконаність агента стосовно того, що було би достатньою причиною для започаткування різноманітних дій». Бачимо тут детермінованість, але детермінованість ситуації, визначеність розвитку подій нашими активностями, але не нас певним зразком.

В якості дій можуть виступати і теоретичні конструкції та різноманітні ідеї. Зокрема, пасивна рецепція певної правової культури чи окремих норм принципово відрізняється від усвідомленого запозичення конкретних корисних перевірених механізмів із чітким планом (хоча б теоретичним уявленням) стосовно впровадження їх на національному ґрунті, у динамічному юридично-правовому полі.

Прикладом активного використання рецепції на рівні історії філософії є глибока комплексна стаття Віталія Терлецького [15] щодо смис-

лів та відтінків використання терміну «рецепція» з подальшим поясненням техніки відповідного аналізу. Причому він може бути плідно використаний для будь-якого історичного тексту, зокрема пам'яток юридично-правового характеру.

Відразу, що автор відразу звертає увагу на момент, що є спільним і для багатьох гуманітарних досліджень: рецепція у них використовується в якості чогось само собою зрозумілого: «Слово «рецепція» стало досить уживаним в історії філософії. Як правило, ним послуговуються для позначення заголовків статей, розвідок або монографічних досліджень, в яких ідеться про специфіку сприйняття і засвоєння [15, с. 24] певного твору, мислителя або ж цілої традиції в межах окресленого предмета дослідження» [15, с. 25].

Пасивний (можна сказати, об'єкт-суб'єктний) характер рецепції автор пояснює через ситуацію, коли «зміст зводиться до сенсу латинського «*rescriptio*» – сприйняття і свідоме засвоєння чогось, відповідно, переймання сприйнятого (ідей, права, релігії тощо)» [15, с. 25]. Її детальною демонстрацією є методологія історії філософії, з акцентом саме на історію, від Вільгельма Віндельбанда: «...1) *опис* фактичних відомостей про окремого філософа разом із критикою передання; 2) *генетичне* пояснення, яке можливе як а) *психологічне* пояснення (особистості автора), б) *прагматичне* розуміння, яке намагається збагнути вчення кожного філософа із суперечностей і нерозв'язаних проблем його безпосередніх попередників, с) *культурно-історичний* розгляд, що зважає на загальний розвиток людського мислення і духовного життя; 3) *спекуля-*

тивна точка зору оцінки...» [15, с. 25]. На відміну від погляду 1923 року, сучасне (Пірімін Штекелер-Вайтгофер, 2006 р.) прагматично-виховне бачення історії філософії орієнтоване на авторів ідей. як на певних героїв інтелектуального поступу людства: «1) особиста *біографія* мислителя, 2) *опис творчості* автора разом із результативною *доксографією*, 3) «перетворення реальної особи на *епохальну фігуру* або героя *історії ідей* завдяки його *рецепції*»» [15, с. 25-26].

Протистоїть пасивному розумінню рецепції і «рецептивна естетика» [15, с. 26]. Наочною схемою тут буде комунікація, тріалектика «автор – текст – читач» [15, с. 27], кожен компонент якої здійснює та зазнає взаємного впливу. Хоча є і варіант (70-ті роки ХХ ст.) «текст – читач – читання».

Природно пов'язана з рецепцією будь-яка герменевтика. Зокрема її найзнаковіший представник, Ганс-Георг Гадамер, акцентує на врахуванні не лише «історичного горизонту» певного тексту, але, в першу чергу, «горизонту нашої сучасності» [15, с. 28].

Досить простий і корисний проміжний підсумок у вигляді класифікації міститься всередині статті, коли автор згадує суто емпіричний поділ рецепції за принципом суб'єкта, який її здійснює: пасивна рецепція читача, репродуктивна рецепція критика, продуктивна рецепція автора-митця [15, с. 30].

Слід відзначити, що концептуальний огляд здійснено зразковий. А в якості філософсько-теоретичного висновку автор подає не якесь унікальне визначення рецепції, як методу, але практичний алгоритм, схему дослідження-рецепції певного філосо-

фа істориком філософії («рецептивна теорія in sensu latiori» [15, с. 34], в широкому значенні):

1) емпіричний фундамент (які тексти, якої традиції, хто їх читає тощо) [30-31];

2) інституційні передумови (середовище читання текстів) [15, с. 31];

3) конкретні джерела, цитати [15, с. 31];

4) канали трансляції (педагогічне призначення текстів, якщо воно передбачене) [15, с. 31-32];

5) різновиди наукової комунікації (вплив інших шкіл, постатей) [15, с. 32];

6) вплив колег [15, с. 32];

7) фактор моди та традицій, іноді боротьба з ними [15, с. 32-33];

8) відбиток національної традиції [15, с. 33];

9) історичний (соціальний, науковий) статус самої філософії у відповідну добу [15, с. 33] – від себе можемо додати (9.2) переконання автора щодо відповідного статусу, тобто ким вважав себе автор, чим було особисто для нього філософсько-професійне буття у лоні відповідного суспільства;

10) зразковість певних текстів-творів (посилання на них, копіювання, пародіювання тощо) [15, с. 33-34].

Можна цілком погодитись з автором статті, що подібний алгоритм, «рефлексивна артикуляція феномену рецепції... остаточно позбавила це поняття суто пасивного значення і відкрила певну перспективу для його плідного вжитку в історико-філософських дослідженнях» [15, с. 34]. Більше того, на нього можна спиратись у дослідженнях з інших галузей. Що природно веде нас до методу аналогії.

Якщо філософське визначення рецепції є підґрунтям рецепції як методу у правовій сфері, то метод аналогії є методологічним підґрунтям для філософської рецепції. І у свою чергу, ґрунтується на методі чи процедурі традукції.

Під час традуктивного умовиводу (від лат. «переміщення», *traductio*) не змінюється ступінь загальності: якщо засновок конкретний, то конкретним буде і висновок; якщо загальний – то загальним відповідно [10, с. 275]. За таким самим принципом працює аналогія [10, с. 19-20]. Іноді вона здійснюється на суто побутовому рівні, тоді висновок є не наочним, невірогідним, недоказовим. В науковий спосіб досягти точного знання шляхом проведення аналогії неможливо (інакше два судження одного рівня просто ототожняться); але максимально чітко умовивід будується за рахунок фіксації онови проведення аналогії, що присутня в обох об'єктах – і якщо в першому із цієї основою пов'язана певна додаткова властивість, то є сенс припустити її наявність у другому. Така аналогія є «строгою», крім неї виокремлюють суб'єктивну, символічну, поетичну, фантастичну тощо. Проте головна сила аналогії не в точності, а у творчому потенціалі. Більшість методів мислення передбачають явне чи неявне проведення аналогій (інакше їх не можна використати щодо різних предметів, а отже втрачається сенс методу як такого). Людина, яка постійно тренується проводити аналогії, підвищує власну здатність до творчого вирішення проблем, т.зв. евристичне мислення. Глибоке значення цього «неточного» судження чи умовиводу підкреслюється його неодмінною

присутністю у вітчизняних філософських словниках [16, с. 21-22], [3, с. 19-20], на відміну від методів традиції чи рецепції.

Поєднання методу аналогії зі своєрідною герменевтикою, призвело у добу Середньовіччя до виникнення культури образного тлумачення священних текстів через 4 рівні значень: (1) буквальний (історичний); (2) зашифрований (алегоричний); (3) моралістичний, повчальний (тропологічний); (4) сакральний (анагогічний). Якщо взяти приклад зі словом «Ієрусалим», то він набуває відповідних чотирьох значень: (1) земне місто, (2) Церква, (3) праведна душа, (4) Небесна батьківщина. Застосовуючи аналогію вже до цієї аналогії, можна виробити відповідну техніку в інших галузях людської діяльності в залежності від специфіки аналізу та конкретних завдань. Тоді визначення, зміст, глибина розуміння помножаться у відповідну кількість разів. А також вдасться уникнути банальних помилок та запобігти некритичному перенесенню інформації з одних культурних практик до інших.

Оскільки аналогія є найвідомішим прикладом традиції, їх іноді розглядають в якості синонімів. Хоча метод рецепції, взятий з певної точки зору, також належить до традитивних. Як і різноманітні герменевтики. Вони також у першу чергу пов'язані не з розкладанням суджень на атомарні частини (дедукція) чи збиранням їх шляхом узагальнення (індукція), але з певним перенесенням цілого в різні додаткові контексти. В цьому сенсі спорідненість із методом аналогії дозволяє говорити про виховання здатності до творчого сприйняття (рецепція) та творчого

прочитання (герменевтика). Без цього вищенаведений «алгоритм Терлецького» перетвориться на пряму механічну роботу із заповнення досьє на текст без найменшого уявлення щодо його подальшого застосування, наприклад, у сучасній українській філософії. Так само для текстів юридично-правового та національно-історичного характеру.

Якщо філософія надає універсальне інтелектуальне підґрунтя, підвалини будь-якої наукової діяльності, то її власні побудови перевіряються за допомогою постановки вічних питань, здійснення граничних розумових експериментів. Одним із традиційних способів є доведення ідеї до абсолюту шляхом введення в релігійний контекст. Що стосується рецепції як методу, його найзагальнішою філософською формою є образ, зразок. Що, у свою чергу, в християнському контексті [14] веде до відомої ще давнім іудеям перестороги не створювати з образу кумира. Нумерація заповідей у різних конфесіях не співпадає, але відповідна вимога обов'язково потрапляє до складу «Десяти» і урочисто повторюється у Старому Завіті двічі:

- «Нехай не буде в тебе інших богів крім мене. Не робитимеш собі ніякого тесаного кумира, ані подоби того, що вгорі, на небі, ні того, що внизу, на землі, ні того, що попід землею, в водах. Не падатимеш перед ними ниць і не служитимеш їм, бо я Господь, Бог твій, Бог ревнивий...» [14, Вихід 20: 3-5a];

- «Нехай не буде в тебе інших богів, крім мене. Не робитимеш собі ніякого тесаного боввана, подоби того, що на небі вгорі, ані того, що на землі внизу, ні того, що в водах під землею. Не падатимеш ниць перед

ними й не служитимеш їм, бо я – Господь, Бог твій, ревнивий Бог...» [14, Второзаконня 5: 7-9а].

Ця настанова є не лише обов'язковою для віруючої людини. Вона ставить перед будь-яким дослідником пересторогу не потрапити в пастку власної гордині, не замилюватись предметом власного дослідження надміру. Для юриста-практика та для фахівця з теорії права це означає неприпустимість перетворення національного юридично-правового поля на другорядне, похідне від «більш давніх», чи «досконаліших», чи «міжнародно визнаних» зразків. Такі зразки мають бути корисними саме для української правової системи та органічно поєднуватись з вітчизняною юридично-правовою культурою і традиціями. Інакше рецепція перетвориться на знаряддя поглинання та нормативного підкорення чи завоювання. Право є складною, іноді граничною культурною практикою, яка здатна зазіхати на покарання ціною обмеження свободи та позбавлення життя громадян відповідних суспільств, спільнот, соціальних груп. Перенесення інформації, зокрема юридичних норм, як результату такої практики, з одного соціально-культурного середовища до іншого потребує особливої обережності

Таким чином, повертаючись від загальних схем та граничних прикладів до правової сфери, можна відзначити багато прикладів підходу до рецепції. як до методу, а не лише автоматичного несвідомого сприйняття інформації. Причому, навіть, офіційні, але не строго наукові тексти, іноді містять справжню філософську діалектику стосовно цього питання. Зокрема, журнал Верховної Ради

України «Віче» виділяє рецепцію разом із трансформацією та відсиланням в якості «основних способів імплементації міжнародно-правових норм у національну систему права» [5]. Оскільки текст не є строго науковим, він виконує ознайомчу функцію. Проте відразу задає певну суперечність. З одного боку, йдеться про те, що можна сприйняти за буквальну точність передачі форми: «Рецепція – це текстуальне повторення нормотворчим органом держави змісту міжнародно-правової норми в статті нормативно-правового акта. Звернення до рецепції може мати різні мотиви: від бажання повторити вдале формулювання статті міжнародно-правового акта до прагнення продемонструвати щонайповніше дотримання прийнятого міжнародного зобов'язання» [5]. Але діалектика форми і змісту проявляється у акцентуванні на більш творчому аспекті: «Сутність рецепції полягає в тому, що на основі національного права норми міжнародного права стають нормами національного права, тобто норми національного права повторюють зміст норм міжнародного права» [5]. Як результат: «Після рецепції у внутрішньому праві починають діяти норми тільки зовні, словесно схожі на міжнародно-правові, а по суті – норми внутрішнього права» [5]. Пояснення такого залучення та розвиток ідеї на національному ґрунті через форму іноземного тексту становить цікавість для науково-методологічного дослідження.

Гарне визначення-класифікацію з навчальними цілями на власному сайті розмістила Національна академія внутрішніх справ України: «При **рецепції** законодавець приймає для себе модель поведінки та

надає їй юридичного обов'язку для суб'єктів внутрішньодержавного права. Рецепція включає в себе дві основні риси: *по-перше, сприйняття національним правом правил міжнародного права через механізм ратифікації чи схвалення міжнародних договорів; по-друге, передачу (трансмісію) прав та обов'язків, що покладені на державу, компетентним органам державної влади*» [12].

В строго науковому плані публікації стосовно рецепції норм права, як правило, поєднують метод та відповідну галузь чи різновид права. У статті д.ю.н. Гринько С. Д. «Значення типології рецепції римського права для правових систем європейських країн» [6] термін «рецепція» вживається інтенсивно. Але не з метою визначення методу, а в нерозривному зв'язку з «римським правом». Рецепція як така використовується як дещо зрозуміле. Характерним є уточнення під час розрізнення типів та видів рецепції римського права: «Типологія рецепції римського права дозволить встановити: 1) основні засади римського приватного права та його положення, взяті за основу при формуванні національних правових систем; 2) зв'язки національних правових систем із римським приватним правом; 3) зв'язки між національними правовими системами; 4) тенденції змін основних засад та положень римського приватного права протягом усієї історії права окремих держав; 5) основні етапи рецепції римського приватного права, з урахуванням зміни підстав типології» [6, с. 9] Як бачимо, мова йде не стільки про рецепцію, скільки про римське право.

Поєднання елементів дослідження рецепції як методу та спеціа-

льно рецепції права і рецепції римського приватного права присутні у статті М. Р. Матушак «Сутність рецепції римського права та її вплив на цивільне право в Україні, Російській Федерації, Франції та ФРН» [11]. Авторка відразу ставить проблему таким чином, що: «З урахуванням значимості самої рецепції римського права належне місце слід відвести саме рецепції римського приватного права» [11, с. 16]. А стосовно самої рецепції можна побачити тенденцію визначати її через «вплив римського права на національне право країн...» [11, с. 16]; цікаво, що у висновках йдеться вже про «вплив рецепції» римського права на правову систему України [11, с. 23]. В тексті статті рецепція як така конкретизується через «прийняття», «запозичення», «асиміляція» та більш образні «відродження», «сприйняття ідей» тощо [11, с. 17], після чого авторка пропонує детальний огляд визначень рецепції у словосполученнях «рецепція права» та «рецепція римського права» [11, с. 17-19]. Слід відзначити суттєве зауваження щодо поділу рецепцій на прямі (первинні) та похідні (вторинні), а також явні та латентні (приховані) [11, с. 20], що переводить дослідження на рівень психології та психології культури, які, однак, виходять за конкретні межі згаданого дослідження.

Загалом варто відзначити, що тема рецепції римського права є розповсюдженим вектором дослідження. Ще 2012 року Одеський «Часопис цивілістики» присвятив їй свій 12-й випуск [13] із відповідними рубриками: «Одеська школа рецепції Римського права: традиції та перспективи» (2 статті), «Одеська школа рецепції Римського права XIX – початку

XX ст.» (3 статті), «Одеська школа рецепції Римського права в радянський період» (1 стаття), «Сучасна Одеська школа рецепції Римського права» (13 статей, 1 бібліографія, 1 рецензія на рукопис монографії; зокрема стаття вищезгаданої, тоді ще к.ю.н. Гринько С.Д. «Поняття та ознаки рецепції Римського приватного права» [7]). Відповідно, словосполучення «рецепція римського права» має статус цілісної теми теоретичного дослідження, тоді як методологічний статус власне рецепції для юриста може залишатись вторинним, додатковим.

Теоретично виваженою позицією по відношенню до рецепції з боку юриста-дослідника є поставка питання у вигляді тої, що пропонує Наталія Верслос [4]: «доктринальної дефініції «рецепція» у конституційному праві на підставі аналізу діалектичного зв'язку між сутністю, змістом і формою, виокремлення характерних ознак з урахуванням галузевої специфіки» [4, с. 89]. Це дозволяє врахувати як методологічні, так і галузеві особливості. Авторка статті, на її розсуд, приділяє значну увагу філософському аналізу. Та приходить до комплексного проміжного висновку стосовно рецепції в конституційному праві, яка: «1) за сутністю є конституційно-правовим феноменом та процесом сприйняття, впровадження і засвоєння зарубіжного конституційно-правового матеріалу чи міжнародно-правової норми вітчизняною системою конституційного права в процесі її розвитку; 2) за змістом є добровільним, вимушеним чи примусовим процесом сприйняття, впровадження та засвоєння різноманітного конституційно-правового матеріалу (правових норм, доктрин,

ідей, концепцій, принципів та ін.) країною-реципієнтом в процесі міждержавної взаємодії; 3) за формою може реалізовуватись у порядку запозичення, трансферту чи консенсусу» [4, с. 90]. Тоді як загальний висновок належить до галузі теорії конституційного права: «Рецепція в конституційному праві (конституційно-правова рецепція) – це конституційно-правовий феномен та процес міждержавної правової взаємодії, що має крестемпоральний характер та полягає в можливості чи необхідності сприйняття, впровадження і засвоєння зарубіжного конституційно-правового матеріалу (міжнародно-правової норми) національною системою конституційного права з метою її модернізації та розвитку» [4, с. 91].

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Рецепцію у значенні методу слід відрізняти від побутової та безпосередньої. Рецепція у сфері теорії права має бути саме методом і в жодному разі не може залишатися на рівні неусвідомленого пасивного сприйняття на національному ґрунті юридичних норм іншої правової культури.

2. Якісний аналіз методу рецепції передбачає звернення до його філософсько-методологічних засад.

3. Особливим аспектом активного використання методу рецепції є набуття навичок проведення аналогій. Це стимулює творче мислення, сприяє креативній імплементації правової культури та дозволяє уникнути формальних, автоматичних підходів.

4. Рецепція як метод у правовій сфері має враховувати галузеву спе-

цифіку, але в усіх випадках потребує активного, усвідомленого, національного характеру; вона не може допускати некритичного поклоніння перед іноземним чи міжнародним досвідом.

5. Історична рецепція, зокрема вплив римського права та права ча-

сів Київської Русі, також не мають перетворюватися для сучасної української правової системи на безапеляційний еталон, але можуть збагатити її розумінням відповідних механізмів у теоретичному плані та виважено корисними зразками — у практичному.

Список використаних джерел

1. Elke Brems, Sara Ramos Pinto. Reception and translation. Handbook of Translation Studies Online. Volume 4 (2013), pp. 142–147. DOI: <https://doi.org/10.1075/hts.4.rec1>
2. Timothy O'Connor. Free Will. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 29.10.2010. 13 pp. P. 4–5. Retrieved from: <https://plato.stanford.edu/archives/win2010/entries/freewill/>
3. Булатов М. О. Філософський словник. К.: Стилос, 2009. 575 с.
4. Верлос Н. В. Рецепція в конституційному праві: проблеми визначення доктринальної дефініції. *Часопис Київського університету права. Конституційне право. Муніципальне право*. 2020. № 3. С. 88–92. DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.15:
5. Віче. №17. Вересень 2010. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2180/> (дата звернення: 16.11.2025).
6. Гринько С. Д. Значення типології рецепції римського права для правових систем європейських країн. *Приватне право і підприємництво. Теоретико-методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах*. 2014. Вип. 13. С. 9–13.
7. Гринько С. Д. Поняття та ознаки рецепції Римського приватного права. Одеська юридична академія. *Часопис цивілістики*. 2012. Випуск 12. С. 74–78.
8. Дічек Наталія. Рецепція в порівняльно-педагогічних та історико-педагогічних дослідженнях: методологічні аспекти. Digital Library NAES of Ukraine. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310583.pdf> (дата звернення: 16.11.2025).
9. Європейський словник філософій : Лексикон неперекладностей. Том перший. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. 576 с.
10. Логіка: словник-довідник / авт.-уклад. М. Г. Тофтул. К. : ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
11. Матушак М. Р. Сутність рецепції римського права та її вплив на цивільне право в Україні, Російській Федерації, Франції та ФРН. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2013. Том 18. № 2. С. 15–25.
12. Національна академія внутрішніх справ України. Правозастосування. Мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec8.html> (дата звернення: 16.11.2025).
13. Одеська юридична академія. *Часопис цивілістики*. 2012. Випуск 12. 120 с. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/index.php/12-2012> (дата звернення: 16.11.2025).
14. Святе письмо старого та нового завіту. [Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами]. Видавництво отців Василіян «МІСІОНЕР», 2007. 973 с.
15. Терлецький, В. (2020). Концепт «дослідження рецепції» в контексті методології історії філософії. *Філософська думка*, 2, 24–36. DOI: <https://doi.org/10.15407/fd2020.02.024>
16. Філософський енциклопедичний словник / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди / В. І. Шинкарук (голова редкол.). К. : Абрис, 2002. 742 с.

Izuita Petro, PhD (Law), Associate Professor, Professor of the Department of Industry Law and General Legal Disciplines, Institute of Law and Public Relations, Open International University of Human Development "Ukraine", Honored lawyer of Ukraine

ORCID: 0000-0001-9851-3434

Hurov Oleksandr, postgraduate student of the department of industry law and general legal disciplines of the Institute of Law and Public Relations of the Open International University of Human Development "Ukraine"

ORCID: 0009-0009-3642-0131

Reception as a Method of Research in the Theory of Law

The article analyzes the problem of defining the method of reception at different levels: in a general philosophical sense, in historical and philosophical practice, in humanitarian knowledge, in research of a legal nature. Issues of unconscious aspects of reception, which belong to the field of psychological research, are separately mentioned. As well as artistic and literary, household reception.

The article is focused on the work and experience of Ukrainian researchers, in particular the Odessa school, which systematized the problem of the reception of Roman law. However, attention is drawn to the importance of distinguishing between reception as a method and reception of individual branches of legal research. In this sense, attention is drawn to the philosophical and logical principles of the reception method, the material of the relevant dictionaries and the algorithm of Vitaly Terletskyi are used for the implementation of historical-philosophical research. Due to the fact that reception has a cross-disciplinary nature, its adequate scientific use is associated with knowledge and skills of applying the method of analogy and the procedure of transduction. The article emphasizes the need to distinguish narrow-logical, general-philosophical and heuristic aspects of the use of these methods.

As the highest, limit manifestation of philosophical ideas, the religious and spiritual perspective is mentioned in the study. The method of reception in this sense is related to an appeal to a certain reference model. However, such an orientation should be combined with caution regarding the undesirability of re-evaluating the sample, the inadmissibility of creating an "idol" from it. In particular, the reception of legal norms of other eras and states should enrich the national tradition, but not subordinate it to the requirements of a foreign culture.

Keywords: *reception, legal norms, analogy, transduction, icon, reception of Roman law, methodology.*